

Portré az éterből

Komáromi Gabriella

az életről, az írásról, az írás életéről

NAGY GÁBOR, A MAGYAR RÁDIÓ MUNKATÁRSA TÖBBSZÖR IS KÉSZÍ-
TETT MÁR INTERJÚT KOMÁROMI GABRIELLÁVAL. LEGUTÓBB FÉSŰS
ÉVÁVAL EGYÜTT VOLT A SZERKESZTŐ-RIPORTER VENDÉGE A RÁDIÓ
ÉJSZAKAI MŰSORÁBAN. A SUGÁRZOTT PROGRAMOK ALAPJÁN ÁLLÍ-
TOTTUK ÖSSZE AZ INTERJÚ ÍRÁSOS VÁLTOZATÁT, A NYILATKOZÓ
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL.

– *Hogyan kötődik Somogyhoz?*

– Nem olyan egyszerű a válasz, mint gondolná. Tősgyökeres somogyi vagyok, de nem itt születtem, hanem a nyugati határszélen, Szentgotthárdon. Otthon vagyok itt is, ott is. Ha kimegyek a kaposvári Nyugati-temetőbe, akkor tudom, hogy a nagy fenyőfa alatt nyugszik az egyik dédapám, egy szépen kovácsolt vaskerítés közelében a másik, a fasorban a dédanyám, aki 102 évet élt. Jeltelen sírjaikkal is a gyökereket jelentik. De járok ide koszorúkkal, virágokkal is. Itt van a nagyanyám sírja, aki kilenc gyereket nevelt a Kanizsai utcában; itt nyugszik az édesapám, aki a múlt időben egyre inkább a példaképemnek tekintek; és több mint tíz éve ide járok a férjem sírjához is.

Azért születtem Szentgotthárdon, mert az édesapám ott találkozott gyönyörű édesanyámmal (a jelző nem gyermeki elfogultságból fakad), és „beházasodott” ennek a kisvárosnak a világába. Sajátos világ volt mindig. Szinte „félsziget”, amit Ausztria és Szlovénia (akkor Jugoszlávia) ölel körül. A gyerekkoromban, ami a határon túl volt, ellenséges világnak számított. A folyóparton, a temető kerítése mellett, az erdőben szögesdrót határ kanyargott. Mindenütt katonák, kerítések, tornyok – és robbanó aknáknak az éjszakában.

A város lakossága a legsötétebb 50-es években szinte kicserélődött. Ki börtönbe került, ki Recskre, ki a Hortobágyra, ki meg 24 óra leforgása alatt egyetlen vagonnyi holmival világgá mehetett. Mi az utóbbi „szerencsések” közé tartoztunk. Én 11 éves voltam, a három testvérem (Attila, Éva, Ildikó) még kisebb. Egy öreg nagynéni is velünk lakott. Ennyien indulunk útnak Sztálin halála előtt három héttel. Az utolsó kitelepítettek közé tartoztunk.

– *Így jöttek Kaposvárra?*

– Igen. Jó, hogy mindebből inkább csak „a kis csodákra” emlékszem. Arra, hogy milyen részvét kísért bennünket a szülővárosomban. Segítettek, holminkat mentették. Akkoriban bátorság kellett ehhez is. Gyerekbánatom volt, hogy a macskánkat az ávosok a kerítéshez kötötték és kivégezték. Maradni akart, hiába csalogattuk. – Kaposváron a nagynéném apám nyakába borult, és sírt örömeiben. A táviratot csak anyám írta alá, ezért a testvérét elveszettnek hitte. Két szobája és két gyereke volt, de befogadott bennünket. A városban egy év leforgása alatt lett otthonunk. Később, a Kassa utcában, lett házunk is. Nemcsak a ház, hanem valahogy az utca is az otthonunk volt. Rengeteg gyerek volt akkoriban abban a rövid utcában.

Csak a szomszédban tíz. Barátságok és szeretet vett körül bennünket. Sokáig úgy mondtam, hogy Kaposvár a második szülőhelyem, lassan úgy érzem, hogy az „első”.

– *Hogy került az irodalom közelébe?*

– Eleinte csak azt tudtam, hogy az emberek és a művészetek érdekelnek. Gyerekként is odaadással figyeltem érdekes történetekre, furcsa emberekre. A szentgotthárdi templom az ország egyik legszebb katolikus temploma a művészettörténet vélekedése szerint is. Ma is emlékszem a Dorfmeister-freskók apró részleteire is. Áhítatos kislány voltam, de minden szertartáson gyönyörködtem is. Kisgyerekként szenvedélyesen rajzoltam. És előbb ismertem a kottát, mint a betűt.

Kamaszként sok mindent csináltam egyszerre. Dolgos voltam és mégis könnyed. Kár, hogy ez az utóbbi kivészett belőlem. Éveken át jártam a Liszt Ferenc Zeneiskolába. Nem voltam tehetséges, de imádtam zongorázni. A házban mindig zenebona volt. Egyik húgom hegedült, a másik zongorázott. Az öcsém meg elviselte a folyamatos koncertet.

Esztenődön át jártam a Balázs János Képzőművészeti Körbe. Pompás volt! Nemcsak rajzolni tanultunk. Igaz, hogy megszámlálhatatlan kockát, orrot, fület, gipszfejet rajzoltunk. Szénnel, pasztellel portrét, akvarellal tájat, de nemcsak ezt kaptuk Gerő és Ruisz mesterek birodalmában. Szinte észrevétlen ezer másfélét is. Csodaszép felnőtt-gyerek kapcsolatokban éltünk. A kamasznak is kijárt a „mester” megszólítás. Rajzoltunk, Sztravinszkij-zenét hallgattunk, játszottunk. Egyszer farsang táján csomagolópapírra freskót rajzoltak a srácok. Engem Tiziano urbinói Vénuszának mozdulatával örökítettek meg. Persze tréningruhában. Az egyik lábam varrógépet hajtott, a másik egy írógép billentyűit verte. Az ölemben könyvet tartottam, a kezemben főzőkanalat. Ami igaz, igaz, sejtették a jövőm.

Ha a Balázs János Körre gondolk, eszembe jutnak, akikből mára kiállító művészek lettek, s azok is, akik már nincsenek. Hatan voltunk lányok. Hárman már régen nem élnek. Fiatalon halt meg a szépséges Gömöri Adél; féltett kincsem a róla rajzolt portré. Czipri Éva fiatalon lett öngyilkos. Utólag Fodor András rendezte sajtó alá a verseit. Hajdú Erzszi (Simon Dénesné) néhány éve férjével és kislányával együtt a bonnyai autóbaleset áldozata volt. A kamaszkorom felejthetetlen társai voltak. S alig hiszem el, hogy néhány napja elment közülünk Szabó Tünde is...

Sok mindent csináltam, kamaszként írtam is. A Munkácsy Mihály Leánygimnáziumban volt egy újságunk. Ebben a ma már neves irodalomtörténésszel, Fábri Annával képviseltük az irodalmat. Egyik példánya nemrég előkerült anyám kézimunka-kosarából. A diáknapon a hallgatóim licitálhattak rá.

– *Ne felejtjük az irodalmat, de mintha túl sokat foglalkoztatná a balál?*

– A halál gondolatával – úgy gondolom – együtt kell élnünk, bár a modern idők szeretik elhessegetni. De lehet, hogy igaza van, az utóbbi években valóban többet gondolok az elmúlásra, mert komoly veszteségek értek. Hiányzik az életemből a Németh László-kutató Kocsis Rózsa, a rádiós Szabó Éva, nagyon fájt Janikovszky Éva halála, és néhány hónapja Borbély Sándor sincs már. A barátaim voltak és a szövetségeseim. Együtt gondolkodtunk, írtunk, szerkesztettünk. Hiszem, hogy sok jót tettünk. – A 90-es években vesztettem el a férjemet is. Találkoztam a halállal, így tudtam meg teljes bizonyossággal, hogy az élet értéke és szépsége a végességében van. Csak az igazán fontos és szép, amit elveszthetünk.

– *Akkor vissza az irodalomhoz! Miért a gyermekirodalmat választotta?*

Nálunk a gyermekirodalmat mégigen választja senki. Nincs író se, aki a „gyermekíró” címtől ne akarna szabadulni. Mostoha tája ez az irodalomnak, presztízskérdés alig van. Ettől még a gyermekirodalmunkat megirigyelhetnék bárhol a világon. Nálunk a legjobbak sose restelltek gyerekeknek valót vagy egyenesen gyerekeknek írni. De a gyermekirodalomnak ma sincs intézete, nincs egyetemi katedrája; s aki valahogy mégis ráadja a fejét, hogy kutassa, hát egész életében azt érzi, hogy falak meredeznek előtte. A legabszurdabb a helyzetben az, Magyarországon úgy lesz valaki irodalomtanár, hogy tanulmányai során a gyerekek és kamaszok irodalmáról kötelező stúdiumként egy szót sem hall. Nincs civilizált ország, ami ezt a luxust megengedné magának. Vétkes könnyelműség megfeledezni a jövő olvasóiról, hiszen így a jövő irodalmának a sírját ássuk. És rossz sorsra juthatnak a klasszikusok is. – A frankfurti Goethe Egyetemen például öt féléven át hallgat gyermek- és ifjúsági irodalmat a leendő irodalomtanár. De hasonlóképpen van ez New Yorkban, Párizsban, Pozsonyban, Újvidéken és Moszkvában is.

– *Ez hogy fordulhat elő?*

– Idézek egy felettébb arisztokratikus választ. A rádióban hangzott el: Másutt az egyetemi irodalomtanítás többet foglalkozik a szubkultúrával – mondta egy irodalomtudós. Az irodalom egy jelentős hányada valóban a triviális irodalom körébe tartozik. Ez az irodalom egészére nézve igaz. Nemcsak a gyermekirodalomra. Egyébként a véleményem szerint a népszerű műfajokkal se hiábavaló dolog foglalkozni. Úgy igaz, ahogy hajdan Hankiss János debreceni professzor írta könyve mottójával: „Az irodalom története nemcsak írók és művek, hanem az olvasó története is.” Ezért nem tartom véteknak, ha az irodalomtanítás a népszerű művekre is vet néhány pillantást, ha elemzi a lektűr világképét, a giccs természetrajzát. – De szóba se kerülhet a szubkultúra kifejezés, ha Weöres Bóbitájára, Kormos István Vackorjára, Nemes Nagy Ágnes Bors nénijére, Lázár Ervin Négyszögletű Kerek Erdejére vagy Mándy Iván Csutakjára gondolunk. És megemlegethetném ez ügyben a klasszikusokat Andersentől Saint Exuperyig.

– *Takáts Gyula egyszer azt nyilatkozta nekem, amikor éppenséggel a gyermekirodalomról kérdeztem, hogy nincs se felnőtt-, se gyermekirodalom. Csak irodalom van. Csak a minőség számít.*

– Ilyesfélét sokat és sokakról mondtak. Weöres szüntelenül bizonygatta, hogy esze ágában se volt gyerekeknek írni. Ez többnyire igaz róla, de nem mindig. Takáts Gyula is írt gyerekképeket és ifjúsági regényeket is. Ezer jele van a szövegvilágban, hogy például az Egy flóbertpuska kalandjait nem felnőtteknek szánta. Mándyról Esterházy Péter írta, hogy nem felnőtteknek vagy gyerekeknek írt, hanem mindig csak mándyt”. Én meg Janikovszky monológjairól mondtam azt, hogy hol a „lemez” egyik, hol másik oldalára ír, de a legjobb pillanataiban mindig csak „janikovszkyt”.

Nagyon hiszek abban, hogy a gyermekirodalom elsősorban „irodalom”. Ez valahogy annyira igaz, ahogy a gyerek is ember. De embergyerek, akinek vannak le nem tagadható sajátosságai és mássága. – Az irodalom kommunikációs folyamat. Van adó, vevő, kód. A szövegvilágot dekódolni kell. Az irodalom teremtett világába csak akkor tud belépni az embergyerek, ha az nem túlságosan ismeretlen és idegen a számára, ha érthető és átélhető. A gyerek például változatlanul történeteket akar hallani, mégpedig olyanokat – ahogy a Nobel-díjas I. B. Singer írta –, amelyeknek van eleje, közepe, vége. Még a gyerekképeken is vannak történetdarabkák, azaz a gyerekköltészet sohasem tisztán lírai. Ráadásul a gyerek nem sznob.

Csak azért nem olvas el semmit, mert illik ismerni. Bár a Harry Potter-jelenségben mintha már a sznobság jelei is ott lennének.

– *Hogyan és mikor kezdett el gyermekirodalommal foglalkozni? Lehetett volna – mondjuk – Babits-, Kosztolányi-, Mikszáth- vagy Móra-kutató is.*

A doktori értekezésemet drámaelméletből írtam. Tehát igen messziről indultam. De tanítóképző főiskolán tanítottam – és gyermekirodalmat is. Az akadémikus Nagy Péter, aki bölcsészdoktori értekezésem opponense volt, ébresztett rá, hogy mennyi tennivaló lenne az irodalomnak ezen a területén, s hogy tanítani bármit is csak alkotó módon jó. Igaza volt, hálás vagyok neki. Amikor az első könyvem megjelent, az volt a legfontosabb, hogy ő mit mond róla.

Ha visszagondolok a pályámra, tulajdonképpen terelgetett a sors a gyermekirodalom felé. Az egyetemi diplomamunkám a serdülőkorú irodalmi érdeklődésről szólt. Hivatkozik rá a szakirodalom. Nem én választottam a témát. Már csaknem kész volt az Ady szimbólumrendszerének sajátosságairól szóló dolgozatom. Sírtam is, amikor témát kellett változtatnom. – S ha belegondolok, életem első kritikáját Takács Gyula Doromból a Hold c. gyerekvers-kötetéről írtam. Ezeket a tényeket most utólag sorsszerűnek találok.

– *Akasztyák-e a bóbért? Kritikákat, irodalomtörténeti tanulmányokat, esszéket ír. Gondolkodott-e azon, hogy szépirodalmi vállalkozásba fogjon, hogy verset, mesét, regényt írjon?*

– Kiskamasz koromban kísértett meg utoljára ez a gondolat. Hallgatóimtól néha megkérdem, hogy ki írt gyerekkorában verset. Nagyon tétován mernek jelentkezni. Aztán bevalom, hogy én bizony igen. Az első egy tyúkról szólt, nyilván az Anyám tyúkjára ihlette. A többi ugyancsak Petőfi hatására lángolóan hazafias költemény volt. Egy „kockás” füzetben lapultak a zöngeményeim. Attól kezdve, hogy az osztálytársaim áldott emlékü tanítónak, Vidosfalvi Annának megmutatták a versekkel teli füzetet, nem tévedtem a belletrisztika tájaira. Végtelenül hálás vagyok neki, mert azon túl, hogy megsimogatta a buksimat, egy jó szót sem mondott ezekről a költeményekről. Nagyon művelt és őszinte asszony volt. Titkok övezték, legendákat szóttunk az alakja köré. Kréta szigetéről érkezett hozzánk. Volt benne valami Csudálatos Mary-ből. Az írásképe ma is az övét utánozza. Hozzá hasonlatos pedagógus csak egy volt az életemben, a gimnáziumi magyartanárom: Zelenik Sarolta. Ma is csodálom a tudását, az igényességét, a töretlen szorgalmát, az érzékenységét. A koporsójánál azt mondtam, csehovi nőalak volt. Életidegen egy kicsit. Úgy vágyódott el Kaposvárról, mint a három nővér Moszkvába. Itt nyugszik a Keleti-temetőben. Etikái finnyássága ma Németh Lászlóéra is emlékeztet, s ő nem jutott el addig, mint írónk az Irgalomban. Úgy csodáltuk, hogy még a hibáiból is tanultunk. Nála életszeretőbbek lettünk – és türelmesebbek a világgal. Ő nem bírta elviselni egy kócos mondatot, egy mihaszna jelzőt. Nem volt egy hangos szava, de éreztük, hogy fáj neki. Az igényessége egy ideig bénított is bennünket, aztán megtanultunk beszélni és írni. Csak ez után következett az írók s művek története. Tanári erényeiben szinte követhetetlenül eszményi példakép. Évtizedek óta próbálkozom, hogy egyben s másban megközelítsem.

– *Nem irigyli a kritikus az író, a költőt?*

– A dilettánsok jó része igen. De az embernek rá kell találnia a saját útjára. Az a bizonyos „út” a mesében az emberi életút parafrázisa. A saját út azt jelenti, hogy ismerjük a tehetségünk, a képességeink, a lelkünk természetét. És eszerint tesszük a dolgunkat.

Szerb Antal nyomán szívesen mondom, hogy írok és eközben témám az irodalom. Lehet, hogy más-hoz tehetségem sincs, ráadásul lelki sorompók is akadályoznak. Nemes Nagy Ágnes szerint az írónak, költőnek önmaga személyisége, élete a „földje, sarlója, termése”. Rejtőzködőbb alkat vagyok annál, hogy novellában vagy regényben szét-osszam magamat, az élményeimet. Alkalmatlan

vagyok rá. De hiszek abban, hogy a személyiség nemcsak egy esszén, egy tanulmányon, kritikán is átüt. Csak valahogy minden bonyolultabb és áttételesebb. De átüt a gonoszság, az elvakultság, a türelmetlenség, a nagyképűség; árulkodó jeleket hagy a „terminátori” indulat, ami nem „megítél”, hanem „ítél”, pálcát tör, elsöpör, és persze „átüt” a jó is. Az érzékenység, a felkészültség, az okos kételkedés, a tévedés lehetőségének állandó mérlegelése, a harmónia. A nem szépirodalmi életművekből is kirajzolódik egy emberkép. Erre sokáig nem is gondoltam.

– *Nem panaszkodhat arra, hogy ne lenne munkája a Kaposvári Egyetemen, ahol a Művészeti Főiskolai Karon a Kommunikáció Tanszéket vezeti. Hogy jut ideje a kritikus, irodalomtörténetési munkára?*

– A tudomány művelése a kötelesség a főiskolai tanár életében. Ha úgy tetszik, törvénybe foglalt előírás a tudományos fokozatokkal együtt. Ezzel együtt az is igaz, hogy az egyetemenél sokkal szerényebb lehetőségek között érjük el eredményeinket. Gyorsan tudomásul kell venni, hogy munkanap a szombat, a vasárnap, hogy korán kel és későn fekszik az ember. – Az sem előny, ha az ember nő. Ahogy Jókai Anna írja, feladatokat váltogatva pihenünk. Meg is szokjuk, hogy egyik munkával pihenjük ki a másikat. Megszokjuk, hogy az idő rabságában élünk.

– Két esztendeje az ún. svájci, „kék” Ki kicsoda számára az utolsó sorban vallani kellett volna arról, hogy mi a hobbym. Hát itt elakadtam. Mérlegeltem: Talán a kutya? De az nem hobby a skót juhászkutyám családtag. Velem örül, velem szomorkodik. És vár. – Szóval rájöttem, hogy menthetetlenül munkamániás vagyok. Lehet, hogy már gyerekként túl sok olyan embert láttam magam körül, akinek a munka határtalan öröm. Őszintén szólva eszükbe se juthatott, hogy teniszezzenek, lovagoljanak, sétáljanak. – Lehet, hogy túl sokszor volt arra is okom, hogy a munkába meneküljek. De hála Istennek, volt valami, amire rátehettem az életemet.

Ez nem azt jelenti, hogy az élet egyetlen fontos „láncszeme” mellett a többi jelentéktelen. Minél inkább ember az ember, annál több fontos „láncszem” van a számára. Számomra is

nagyon fontos a család és a barátságok. – Szerencsés vagyok, hogy nagy családba születtem. Karácsonykor már negyedszázan vagyunk a karácsonyfa körül. És mostanában hármas ikrekre várunk. Csak látszólag vagyok egyedül. Nem is tudnám elviselni a magányt. – A legszebb barátságaimat a kamasz koromnak és az irodalmi életnek köszönhetem. Miért is tagadnám, sokszor szenvedek attól, hogy kapkodva élek, hogy szinte egyfolytában rablógazdálkodást folytatok az egészségemmel. Csoda lenne, ha a hosszú élet titkát én mondhatnám el egyszer valakinek. Néha fel is lázadok ez ellen az életvitel ellen, és egy fél napig másképp élek. Aztán máris hiányzik valami.

Nemcsak az irodalom az életem, hanem ez a most már egyetemnek nevezett főiskola is. 28 éves korom itt dolgozom. Együtt változtam, éltem mindazzal, ami itt történt. Benne vagyok, nem is tudom kívülről látni. Valahogy annyira benne, mint Déva várában Kőműves Kelemenné. De csak egy téglá vagyok, a „vár” nem miattam áll. Boldoggá tesz, hogy tehetem a dolgom, és szeretnék még egy-két könyvet írni.

GRATULÁLUNK!

Szerkesztőségünk, kollégáink, szerzőink és olvasóink nevében is nagy tisztelettel és megbecsüléssel köszöntjük *Komáromi Gabriellát* abból az alkalomból, hogy 2005. január 17-én Apáczai Csere János-díjban részesült.

MIRE JÓ A TELEVÍZIÓ A CSALÁDBAN? Ilyen vagy amolyan módon szocializálja a gyerekeket, vagy minőségileg javítja azt, amit az iskolában tanulnak? Vagy hova vezet, ha a gyerekek „emésztés” nélkül habzsolják a vitatható értékű produkciókat? Érdemes elolvasni, tán még saját környezetünkre is vonatkoztatni Kiss Judit A televízió hatása a kisiskolás gyerekekre c. kutatásra épülő írását az ÚJ PEDAGÓGIAI SZEMLE 2004. SZEPTEMBERI SZÁMÁBAN (35–59. P.)